

KS. ŁUKASZ KOWALSKI *

Wybrane aspekty usprawiedliwienia i pojednania człowieka z Bogiem według pieśni wielkopostnych ze śpiewnika Siedleckiego

Niniejszy artykuł podejmuje kwestię usprawiedliwienia człowieka grzesznego, który dostępuje łaski mocą zbawczego dzieła Chrystusa, a także problem zasługi człowieka w osiągnięciu sprawiedliwości i nieustannego pierwszeństwa łaski Bożej w każdym ludzkim działaniu. Ponadto pojawia się w nim temat wezwania i powołania człowieka do misji głoszenia Dobrej Nowiny i bycia świadkiem Chrystusa w świecie.

Pojednanie stanowi problemem, który od początku chrześcijaństwa był podejmowany przez Magisterium Kościoła i chrześcijańskich teologów. Współcześnie temat pojednania człowieka z Bogiem, które dokonało się przez najdoskonalsze dzieło męki, śmierci i zmartwychwstania Wcielonego Syna Bożego – Jezusa Chrystusa, w granicach ludzkiego umysłu jest zrozumiałe, chociaż w dziedzinie nauk teologicznych kwestia ta jest wciąż otwarta i toczą się kolejne dyskusje na ten temat. Ponieważ współczesny świat jest kształtowany przez wiele procesów takich, jak sekularyzacja, relatywizm moralny i stopniowe odchodzenie od wartości chrześcijańskich, to w kwestii rozumienia pojednania uzasadniona wydaje się być propozycja, aby sięgnąć do soteriologicznej teologii śpiewanej i przechowywanej w tradycji katolickich pieśni wielkopostnego okresu liturgicznego.

Główne źródło prezentowanych tu analiz stanowi zbiór pieśni okresu Wielkiego Postu zamieszczonych w *Śpiewniku Kościelnym* księdza Jana Siedleckiego pod redakcją księdza Karola Mrowca¹.

---

* ks. Łukasz Kowalski – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6601-2966>; e-mail: xlukas.kowalski@gmail.com

¹ Zob. J. Siedlecki, *Śpiewnik Kościelny*, wydanie XXXVI zmienione, red. K. Mrowiec, Opole 1980, (dalej: ŚK).

Usprawiedliwienie człowieka grzesznego

Człowiek z własnej przyczyny swoją naturę uczynił skażoną grzechem przez nieposłuszeństwo pierwszych ludzi. Mimo to stworzenie nie zostaje odrzucone przez swojego Stwórcę, wręcz przeciwnie, jest obdarowane dobrami, łaskami: „Jahwe, Jahwe, Bóg miłosierny i litościwy, cierpliwy, bogaty w miłosierdzie i wierność, zachowujący swą łaskę w tysięczne pokolenia, przebaczący niegodziwość, niewierność, grzech, lecz nie pozostawiający go bez ukarania” (Wj 34,6-7). W tym fragmencie widoczny jest obraz Boga, który jest osobowym dawcą łaski, którą obdarza także w sposób osobowy². Łaska zapowiadana w Starym Testamencie jest tą rzeczywistością, która nazwana została usprawiedliwieniem wypływającym z dzieła dokonanego przez Jezusa Chrystusa, gdyż „wszyscy zgrzeszyli i pozbawieni są chwały Bożej, a dostępują usprawiedliwienia darmo, z Jego łaski, przez odkupienie, które jest w Jezusie Chrystusie” (Rz 3,23-24).

Dzięki Bożemu Objawieniu odnajdujemy, iż materialną przyczyną usprawiedliwienia staje się sam człowiek³. W tym kontekście nauki Kościoła powszechnego o usprawiedliwieniu należy omówić problem usprawiedliwienia człowieka grzesznego. Wielki Post, którego wyrazem w liturgii są m.in. pieśni tego okresu, niesie w sobie wiele tego typu treści, które swoje źródło znajdują w odkupieńczym dziele Chrystusa.

Kościół naucza, że usprawiedliwienia dokonuje się z wiary przez chrzest⁴ i tę podstawową prawdę wyraża piąta zwrotka pieśni *Dobranoc głowo święta*: „Dobranoc, boku święty, z którego płynęła / Krew najświętsza, by grzechy człowieka obmyła”⁵. Słowa tej zwrotki przedstawiają obraz wypływającej z przebitego boku Odkupiciela Krwi. W tym obrazie Kościół widzi źródło sakramentów: chrztu i Eucharystii.

Przez wiarę i chrzest człowiek otrzymuje łaskę Ducha Świętego, który ma moc nas usprawiedliwić, czyli obmyć nas z naszych grzechów⁶ według „sprawiedliwości Bożej przez wiarę w Jezusa Chrystusa” (Rz 3,22). Konieczność wiary i chrztu, przez które człowiek otrzymuje łaskę zbawczego usprawiedliwienia, potwierdza sam Chrystus, który mówi: „Zaprawdę, zaprawdę, powiadam ci, jeśli się ktoś nie narodzi z wody z Ducha, nie może wejść do królestwa Bożego” (J 3,5). Na temat usprawiedliwienia przez wiarę i sakramenty wiary dyskutowano i spierano się przez wiele wieków. Sam termin *usprawiedliwienie* odsyła do terminu *Bożej sprawiedliwości*, która różni się od sprawiedliwości ludzkiej, ponieważ to Bóg usprawiedliwia człowieka grzesznego i przebacza mu według swojej własnej woli. Wola ta jest darmową decyzją Boga, który nie zwraca uwagi na zasługi człowieka. Człowiek sam nie może się zbawić przez

² Por. C. S. Bartnik, *Dogmatyka katolicka*, t. 1, Lublin 1999, s. 498.

³ Por. tamże, s. 516.

⁴ Por. Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*, Poznań 2002, nr 3.

⁵ ŚK, *Dobranoc głowo święta*, s. 62.

⁶ Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 2002, nr 1987, (dalej: KKK).

swoje czyny, jednak usprawiedliwiona ludzka wolność ma zdolność do spełniania takich uczynków⁷.

W znaku chrztu rozpoczyna się realizacja odkupienia, które trwa przez całe życie i które jest związane z osobową przemianą człowieka w Boga, który zostaje włączony w pełnię uczestnictwa w nowym życiu realizującym się przez wiarę⁸. Szukając odpowiedzi na pytanie, czym jest usprawiedliwienie, sięgamy do myśli papieża Benedykta XVI, który pisał: „Usprawiedliwienie jest najdoskonalszym dziełem Bożej miłości. Jest konsekwencją darmowej inicjatywy miłosierdzia Boga, który gładzi nasze grzechy i sprawia, że stajemy się sprawiedliwi i święci w całym naszym jestestwie. Dokonuje się to przez łaskę Ducha Świętego, którą wysłużył nam Chrystus przez swoją Mękę, a której udziela w sakramencie chrztu”⁹. Człowiek, który zaprzepaścił przez grzech kierunek, jaki wyznaczył mu Bóg, pozostaje w ciągłej nadziei swojego Zbawiciela – Jezusa Chrystusa. Bóg niezależnie od ludzkiej woli wychodzi zawsze do człowieka w swoim Synu, który przynosi dar przebaczenia i pojednania, a zarazem dar nowego życia¹⁰.

W kontekście omawiania usprawiedliwienia, które dokonuje się dzięki wierze warto przypomnieć dyskusję na ten temat. Św. Paweł w Liście do Rzymian pisał: „człowiek osiąga usprawiedliwienie przez wiarę, niezależnie od pełnienia nakazów Prawa” (Rz 3,28). To wyrażenie Kościół w nauczaniu Soboru Trydenckiego rozumie w ten sposób, że wiara jest początkiem zbawienia człowieka i w niej zawiera się fundament zbawienia¹¹, sama natomiast wiara nie jest uczynkiem, bo jest dana przez Boga darmo¹². Ta nauka o usprawiedliwieniu z wiary nie jest przeciwważą, choć w historii teologii było wiele dyskusji dotyczących słów św. Jakuba. W swoim liście pisał, że „człowiek dostępuje usprawiedliwienia na podstawie uczynków, a nie samej tylko wiary” (Jk 2,24). Jednak Kościół naucza, iż uczynki mają wtedy znaczenie, gdy usprawiedliwienie już się dokona. W momencie usprawiedliwienia uczynki nie współdziałają, bo usprawiedliwienie jest dane z wysoka. Natomiast gdy ono już się dokona, uczynki współpracują w łasce, by rozrastała się sprawiedliwość, która ich wymaga. Dzieje się tak dlatego, że usprawiedliwienie jest zawsze aktualnym Bożym darem¹³. Chociaż jest aktem, które dokonuje się w jednym momencie, jednak w eschatologicznym wymiarze stanowi proces, sugerujący dobre czy-

⁷ Por. B. Sesboue, *Wierzę. Wezwanie do wiary katolickiej dla kobiet i mężczyzn XXI wieku*, Warszawa-Poznań 2000, s. 358.

⁸ Por. J. Mastej, *Problematyka wiary w deklaracji Dominus Iesus*, w: *Wokół deklaracji Dominus Iesus*, red. M Rusecki, Lublin 2001, s. 179.

⁹ *Kompendium Katechizmu Kościoła katolickiego*, Kielce 2005, nr 422, (dalej: KKKK).

¹⁰ Por. Z. J. Kijas, *Początki świata i człowieka*, red. J. Żelazny, Kraków 2004, s. 276.

¹¹ Por. *Breviarium Fidei, Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, opr. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1988, VII 67, (dalej BF).

¹² Por. V. Grossi, B. Sesboue, *Łaska i usprawiedliwienie: od Soboru Trydenckiego do epoki współczesnej*, w: *Historia dogmatów*, red. B. Sesboue, Kraków 2001, s. 302.

¹³ Por. tamże, s. 304.

ny¹⁴. Dzięki łasce Pana usprawiedliwieni wzrastają w łasce sprawiedliwości¹⁵ „przy współdziałaniu wiary z dobrymi uczynkami” (Jk 2,22).

W wielkopostnej pieśni *Ach mój Jezu* w szóstej zwrotce pojawia się błaganie człowieka o łaskę w godzinie śmierci: „Ach, mój Jezu, gdy czas przyjdzie, / Że już umierać trzeba, / Wspomnij na swą gorzką mękę, / Nie chciej zawierać nieba”¹⁶.

W powyższych wypowiedzeniach zawarta jest prawda o tym, że Chrystus „został wydany za nasze grzechy i wskrzeszony z martwych dla naszego usprawiedliwienia” (Rz 4,25). Człowiek świadomy tej wielkiej prawdy może w uniżeniu błagać o to, by mógł dzięki zasługom swego Pana wejść do chwały nieba osiągając tym samym łaskę zbawienia. Wszystkie dzieła, których dokonywał Chrystus w swojej wędrówce przez życie, szczególnie w czasie Jego publicznej działalności, „były znakiem innego zbawienia, polegającego na przebaczeniu grzechów, czyli na uwolnieniu człowieka od najgłębszej choroby i wyniesieniu go do życia samego Boga”¹⁷, na usprawiedliwieniu człowieka z jego własnych grzechów i słabości. Całe to zło, które wychodzi z człowieka Chrystus – Odkupiciel człowieka poniósł na drzewo krzyża, by w ten sposób pojednać rodzaj ludzki ze swoim Ojcem.

Każda zwrotka cytowanej wyżej pieśni kończy się istotnymi słowami refrenu, które brzmią następująco: „Przyjdź, mój Jezu, przyjdź, mój Jezu, / Przyjdź, mój Jezu, pociesz mnie, / Bo Cię kocham serdecznie”¹⁸.

Szczególne znaczenie mają słowa błagania o przyjście Pana powtarzane trzykrotnie. Wskazuje to na wielką wiarę i nadzieję człowieka grzesznego, który w końcowym wyznaniu wiary także wyznaje miłość i całkowite oddanie się Bogu. Błaganie: „Przyjdź, Panie Jezu!” (por. Ap 22,20) są odpowiedzią człowieka na zapowiedź samego Chrystusa, którego słowa rozbrzmiewają w tekście Księgi Apokalipsy. Jezus składa ludzkości „deklarację opartą na pewności, że wkroczy On w historię w celu wsparcia sprawiedliwych, wyngrodzenia ich, ale także potępienia zła”¹⁹.

Temat usprawiedliwienia zawiera pieśń *Placzcie Anieli*. W ostatniej szóstej zwrotce pojawiają się słowa: „A na ostatek zapłacz, ty, człowiecze; / To przez twe zbrodnie Krew z Chrystusa ciecze; / Dla ciebie umarł Syn Boga Jedyny, / By cię wybawić z grzechów twoich winy”²⁰. Treść tej strofy wskazuje na człowieka, który widząc czynione przez siebie zło wzywany jest do żalu, ponieważ to zło skazuje Pana na śmierć. Płacz w tym kontekście oznacza tyle, co nawrócenie, czyli odwrócenie się od tego wszystkiego, co było nieprawością

¹⁴ Por. G. Kraus, *Nauka o łasce – zbawienie jako łaska*, red. W. Beinert, Kraków 1999, s. 239.

¹⁵ Por. BF VII, 69.

¹⁶ ŚK, *Ach mój Jezu*, s. 61.

¹⁷ Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1996, nr 5.

¹⁸ ŚK, *Ach mój Jezu*, s. 61.

¹⁹ G. Ravasi, *Apokalipsa*, Kielce 2002, s. 196.

²⁰ ŚK, *Placzcie Anieli*, s. 79.

i grzechem. Ten obraz wskazuje na usprawiedliwienie w dwóch aspektach: osoba poruszona Bożą łaską odwraca się od zła i grzechów i zwraca się całym sobą w stronę Boga, otrzymując w ten sposób przebaczenie i usprawiedliwienie²¹.

Prośbę o łaskę usprawiedliwienia i przebaczenia kieruje człowiek w stronę Chrystusa w wołaniu „Któryś za nas cierpiał rany, / Jezu Chryste, zmiłuj się nad nami”²². To krótkie potrójne powtarzanie modlitwy jest wołaniem o przebaczenie. Boża łaska bierze swoje źródło w męce Chrystusa i o którą człowiek zabiega w głośnym wołaniu o zmiłowanie. W ten sposób skruszony grzesznik wyznaje też wiarę w to, że tylko przez wydarzenia paschalne Pana, dzięki Jego zasługom, człowiek może dostąpić przebaczenia i usprawiedliwienia.

Szesnastowieczna pieśń *Rozmyślajmy dziś wierni chrześcijanie* w ostatniej trzynastej zwrotce wskazuje na potrzebę poprawy człowieka, który od Boga otrzymał łaskę. Są to słowa: „Płaczmy i my też, wierni chrześcijanie, / Dziękując Panu za najdroższe rany; / Iż, by nas zbawić, lejąc Krew obficie, / Dał za nas życie!”²³.

Słowa tej zwrotki wskazują na fakt, że człowiek, który otrzymuje od Boga usprawiedliwienie dające okazję do wzrostu, jest wezwany do tego właśnie postępu, który umożliwiała Boża łaska, bowiem usprawiedliwiony człowiek zostaje postawiony wobec nowej koniunktury egzystencjalnej²⁴. W kontekście słów pieśni, postęp, wynikający z łaski usprawiedliwienia, dokonuje się przez płacz. Jest on spowodowany świadomością ludzkiego grzechu, przez który Pan cierpiał i umarł, również przez dziękczynienie składane Panu za Jego mękę, dzięki której człowiek otrzymał nowe życie.

Ostatnia ósma zwrotka Lamentu Matki Boskiej *Już Cię żegnam najmiłszy* także niesie w sobie ważną treść nauczania Kościoła na temat usprawiedliwienia. Brzmi następująco: „Cóż ja poczną na świecie, kiedym pozbyła / Ciebie, Synu najmiłszy, marniem straciła!? / Niechże umrę z tej przyczyny, że mi wzięły ludzkie winy / Syna mego, / Który po to zstąpił z nieba, że okupu było trzeba / Ludowi Jego”²⁵.

Słowa powyższej strofy wskazują na przyczynę przyjścia na świat Syna Bożego, którą było usprawiedliwienie grzesznego człowieka. Chrystus stał się przez swoją bosko-ludzką naturę okupem, który wybawił ludzkość przed wiecznym potępieniem. Usprawiedliwienie stało się owocem zbawczej tajemnicy dokonanej przez Jezusa Chrystusa, przez którego przywrócona została sprawiedliwość pierwotnego bytu, jakim jest człowiek. Sam Syn Boży jest Bożą sprawiedliwością wcieloną w ludzką naturę i przez to pojednał świat

²¹ Por. KKK 2018.

²² ŚK, *Któryś za nas cierpiał rany*, s. 71.

²³ ŚK, *Rozmyślajmy dziś wierni chrześcijanie*, s. 83.

²⁴ Por. V. Grossi, B. Sesboue, dz. cyt., s. 303.

²⁵ ŚK, *Już Cię żegnam najmiłszy*, s. 65.

z Bogiem Ojcem²⁶. W słowach omawianej pieśni widać również, że początek usprawiedliwienia ma miejsce już w momencie wcielenia Syna Bożego, który stał się człowiekiem dla ludzkiego odkupienia.

Pieśń pt. *O duszo wszelka nabożna* w piątej zwrotce zawiera następującą treść: „Wszystko przenajświętsze Ciało / Jak skorupa się padało: / Wszystkie siły z Niego wyszły, / Na zbawienie wszelkiej duszy”²⁷. Szczególnie ostatni werset zwrotki wskazuje na dar usprawiedliwienia, który otwiera drogę człowiekowi do wiecznej szczęśliwości i przez który człowiek otrzymuje odpuszczenie grzechów, przez wiarę i zasługi zbawcze Chrystusa²⁸. Centralnym punktem ludzkiego usprawiedliwienia pozostaje cały czas Osoba i dzieło Jezusa Chrystusa.

Werset mówiący o siłach, które wyszły z Pana podczas męki, wskazuje na łaskę, jaka wylewa się na ludzkość. W tym obrazie widać, że „usprawiedliwienie dokonuje się przez samą łaskę, a jego istota polega na odpuszczeniu grzechów”²⁹, narzędziem zaś prześlągania za ludzkie grzechy stała się ofiara Bożego Baranka, który oddał swe życie na krzyżu, by wysłużyć światu usprawiedliwienie³⁰.

Usprawiedliwienie zaś pochodzi z Bożej łaski, która jest w człowieku realną ikoną Trójcy Świętej, choć częściej związana jest z Osobą Ducha Świętego³¹. Pieśń *Ojciec Boże wszechmogący* w pierwszej zwrotce wskazuje na istotną prawdę dotyczącą omawianego tematu: „Ojciec Boże wszechmogący, / Który z miłości gorącej / Zesłałeś na te niskości / Syna Swego z wysokości”³². Wyrażona jest tu prawda, że przyjście Pana na świat i dokonanie dzieła zbawienia było ostatecznym objawieniem się postanowienia Boga i Jego realizacją, aby całą ludzkość usprawiedliwić, czyli uwolnić wszystkich ze stanu grzechu³³. Słowa te wskazują także na miłość, przez którą dokonało się dzieło odkupienia człowieka i jego usprawiedliwienie, które jest „najdoskonalszym dziełem miłości Bożej objawionej w Jezusie Chrystusie i udzielonej przez Ducha Świętego”³⁴. Usprawiedliwienie, które zachodzi między Bogiem a człowiekiem jest działaniem Bożej miłości. Objawia się ona w zbawczej woli Boga oraz w łasce, która nie wymaga zasług. Ta miłość realizuje się jako zbawcze działanie Trójcy, której owocem jest Boże miłosierdzie, bez reszty przebaczące. To personalne wydarzenie domaga się od człowieka odpowiedzi, którą wyraża on aktem

²⁶ Por. B. Z. Smolka, *Usprawiedliwienie*, w: *Leksykon teologii fundamentalnej*, red. M. Rusecki, Lublin-Kraków 2002, s. 1296.

²⁷ ŚK, *O wszelka duszo nabożna*, s. 74.

²⁸ Por. G. Kraus, *Nauka o łasce...*, dz. cyt., s. 238.

²⁹ Tamże, s. 239.

³⁰ Por. KKK 1992.

³¹ Por. C. S. Bartnik, dz. cyt., s. 524.

³² ŚK, *Ojciec Boże wszechmogący*, s. 76.

³³ Por. A. Santorski, *Prawdy wiary katolickiej. Jak je rozumieć?*, w: *Catechetica*, red. A. Tuleja, Warszawa 2005, s. 115.

³⁴ KKK 1995.

wiary, która choć jest darem, stanowi aktywną odpowiedź, gdyż jest osobowym przyjęciem daru usprawiedliwienia³⁵.

Pieśń *Wisi na krzyżu* w ostatniej siódmej zwrotce podkreśla gorzką prawdę o człowieku. Słowa tej strofy brzmią następująco: „Rozbrat ci, świecie, dziś wypowiadam, / Z grzechów się swoich szczerzę wypowiadam. / Ach, ach, serdecznie żałuję. / Bo Cię, Boże mój, miłuję”³⁶.

Powyższe słowa mówią o tym, że człowiek nawet po usprawiedliwieniu popada w grzeszność, dlatego przez usprawiedliwienie jest nazwany sprawiedliwym, pozostając wciąż grzesznikiem³⁷. Dzięki Bożej łasce człowiek nie pozostaje pozostawiony samemu sobie, ale z miłosierdziem przychodzi sam Chrystus, który w sakramencie pokuty przebacza grzechy i nawołuje do nawrócenia, gdyż „bliskie jest Królestwo Boże. Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię” (Mk 1,15).

Czyny zasługujące na usprawiedliwienie

Człowiek stworzony przez Boga na Jego obraz i podobieństwo został przez Stwórcę obdarzony wolną wolą, dzięki której ma możliwość współpracować z Bożą łaską w odkupieńczym wydarzeniu³⁸. Z łaską ściśle jest związana zasługa, zapłata i nagroda³⁹, jednak przy omawianiu powyższego tematu szczególnie istotną kwestią jest rozumienie zasługi. Podstawą do rozważań o zasługach człowieka jest nauczanie Apostoła narodów: „Obfitujcie we wszystkie dobre czyny, wiedząc, że trud wasz nie jest daremny w Panu” (1 Kor 15,58) oraz słowa autora Listu do Hebrajczyków: „Wszak Bóg nie jest niesprawiedliwy, ażeby zapomniał o pracy waszej i miłości, jaką okazaliście w imię Jego” (Hbr 6,10).

Zasługa nie jest czymś, co można osiągnąć w przyszłości, ale jest realną rzeczywistością w człowieku, która nie konkuruje z Bożą łaską. Dlatego łaska ma w sobie dwa bieguny – Boży i ludzki. Ostatecznie łaska jest Bożym wymiarem w odniesieniu do człowieka⁴⁰. Przede wszystkim zasługa jest dziełem Bożej łaski, a następnie współpracy z Bogiem⁴¹. Stąd wynika, że działanie łaski Bożej jest pierwotne i wszystko dokonuje się za jej natchnieniem, ponieważ zasługa wynika z tego, że „Bóg w sposób dobrowolny postanowił włączyć człowieka w dzieło swojej łaski”⁴².

³⁵ Por. G. Kraus, dz. cyt., s. 240.

³⁶ ŚK, *Wisi na krzyżu*, s. 87.

³⁷ Por. G. Kraus, dz. cyt., s. 239.

³⁸ Por. BF VII, 63, 80.

³⁹ Por. C. S. Bartnik, dz. cyt., s. 518.

⁴⁰ Por. tamże.

⁴¹ Por. KKK 2025.

⁴² KKK 2008.

Źródłem wszystkich zasług człowieka przed Bogiem jest miłość Chrystusa⁴³, który pierwszy obdarzył nas tą rzeczywistością. W tym momencie pojawia się problem „naszej zasługi”, która cały czas jest zasługą Chrystusa. Dlatego pojawia się pytanie, czy istnieje coś takiego, jak własna zasługa? Teologia katolicka naucza, że taka rzeczywistość istnieje: „nasza zasługa w dziedzinie łaski jest pochodna od Chrystusa, ale nie redukuje się do samej zasługi Chrystusa, lecz posiada także coś naszego w otwarciu naszego świętego świętych, naszego ja w ostatecznej głębi na świat Boży i Chrystusa, na zasługę Chrystusa”⁴⁴.

Wielkopostna pieśń mszalna w części na pożegnanie wyraża istotną prawdę dotyczącą pierwszeństwa Bożej łaski w ludzkiej zasłudze: „Niechaj łaska Twoja Panie, / Z nami zawsze pozostanie, / Byśmy grzechów unikali, / Tobie chwały przysparzali”⁴⁵.

Powyższe słowa zaczerpnięte z nauki Kościoła są modlitwą grzesznego człowieka, który prosi Boga o Jego łaskę, by dzięki niej wytrwać w dobrym. Prawda pierwszeństwa łaski wyraża się szczególnie w pierwszej części strofy i zwraca uwagę na to, że „łaska wyprzedza, przygotowuje i pobudza wolną odpowiedź człowieka. Odpowiada na głębokie aspiracje wolności ludzkiej, zaprasza ją do współpracy i ją udoskonala”⁴⁶. Odpowiedzią człowieka na Boże wezwanie w tym tekście jest błaganie o wytrwanie w bezgrzeszności, której owocem jest Boża chwała.

Podobny temat podejmuje pieśń *O duszo wszelka nabożna*, która w ostatniej siódmej zwrotce zawiera następującą treść: „Przeto grzechu się wystrzegaj, / O łaskę skrzętnie zabiegaj, / Aby Krew Chrystusa Pana / Nie była darmo wylana”⁴⁷. Mamy tu wezwanie do tego, by starać się o Bożą łaskę, by na nią zasłużyć poprzez wystrzeganie się złego i odwrócenie się od grzechów. Widoczna jest także zasługa Pana, który przelał swoją Krew z miłości do stworzenia. Dzieło zbawcze Chrystusa jest pierwszą i ostateczną zasługą, dzięki której człowiek może korzystać z dóbr otrzymywanych z łaskowości Boga, albowiem sam Chrystus nauczał, że „kto wytrwa do końca ten będzie zbawiony” (Mt 10, 22). Darmo wylana Krew nosi w tym wypadku utratę życia wiecznego.

W kontekście omawianych pieśni okresu Wielkiego Postu szczególnie wymiar posiadają te utwory, w tekście których widoczny jest problem żalu za grzechy i współczucia w odniesieniu do dzieła Odkupiciela. Człowiek uświadamiając sobie prawdę, że Chrystus cierpiał i umarł za ludzkie winy i grzechy, staje w głębokim żalu, skrusze, płaczu, pokucie, wdzięczności. Owe postawy zawarte w pieśniach mają wymiar zasługi, chociaż są naturalnym zachowaniem stworzenia wobec Stwórcy, który oddał się człowiekowi z miłości. To oddanie potwierdzone śmiercią jest największą zasługą, dzięki której człowiek został

⁴³ Por. KKK 2011.

⁴⁴ C. S. Bartnik, dz. cyt., s. 527.

⁴⁵ ŚK, *Wielkopostna pieśń mszalna*, s. 60.

⁴⁶ KKKK 425.

⁴⁷ ŚK, *O duszo wszelka nabożna*, s. 75.

usprawiedliwiony przez Boga i przez to misterium człowiek ma możliwość zdobycia zasług przez „zjednoczenie się z miłością Chrystusa, która jest źródłem naszych zasług”⁴⁸. Fragmenty pieśni, które wyrażają powyższe prawdy głębokiego żalu, skruchy, płaczu, żałoby, wdzięczności, są następujące: „ach, żałuję za me złości dla Twojej jedynie miłości”⁴⁹; „żał nasz, żal nasz dziś wyznajem łzami”⁵⁰; „o duszo moja miła, płacz i rzewnie wzdychaj”⁵¹; „daj płakać z Tobą (Matko), niech obmyje moje złości skruchą, żałobą”⁵²; „już chcę żałować za grzechy moje, chcę płakać za nie”⁵³; „żałuj sercem bardzo gorzkim Stworzyciela swojego”⁵⁴; „żał mi Jezu moich złości”⁵⁵; „płaczmy i my też, wierni chrześcijanie, dziękując Panu za najdroższe rany”⁵⁶; „płakać za grzechy człowiecze potrzeba”⁵⁷.

Szczególne słowa płyną z hymnu *Krzyżu święty nade wszystko*, w którym szósta zwrotka jest pewnego rodzaju ostrzeżeniem dla człowieka: „Nędzne by to serce było, / Co by dziś nie zapłakało, / Widząc Stworzyciela swego / Na krzyżu zawieszono, / Na słońcu upieczonego / Baranka wielkanocnego”⁵⁸.

Autor pieśni stwierdza, że każdy chrześcijanin powinien zapłakać nad męką Pana, bo to za ludzkość umarł Chrystus. Płacz w tym utworze otrzymuje znamię dobrego czynu, a co za tym idzie jest zasługą, jest owocem dobrej łaski, która jest wynikiem usprawiedliwienia: „wyznajemy wspólnie, że dobre uczynki – życie chrześcijańskie w wierze, nadziei i miłości – wynikają z usprawiedliwienia i są jego owocami”⁵⁹. Owym dobrym uczynkiem ze strony człowieka jest płacz, który powodowany jest wdzięcznością za dzieło odkupienia i który niesie w sobie nadzieję. Przedstawia to obraz w cytowanej strofie, gdzie pojawia się postać wielkanocnego Baranka, który symbolizuje Zmarłychwstałego Pana.

Apokaliptyczny wymiar zasługi obrazuje pieśń *Płaczcie Anieli*. W pierwszej zwrotce utworu autor zachęca duchy czyste, które przebywają w niebie do opłakiwania ziemskich cierpień i śmierci Chrystusa Pana: „Płaczcie Anieli, płaczcie Duchy święte, / Radość wam dzisiaj i wesele wzięte; / Płaczcie przy śmierci, płaczcie przy pogrzebie / Króla waszego i Boga na niebie”⁶⁰. W tej

⁴⁸ KKKK 426.

⁴⁹ ŚK, *Wielkopostna pieśń mszalna*, s. 60.

⁵⁰ ŚK, *Jezu Chryste Panie miły*, s. 63.

⁵¹ ŚK, *Jezusa Judasz sprzedał*, s. 64.

⁵² ŚK, *Kto jest sługą Matki świętej*, s. 71.

⁵³ ŚK, *Lament serdeczny*, s. 72.

⁵⁴ ŚK, *Płaczcie dzisiaj duszo wszelka*, s. 80.

⁵⁵ ŚK, *Pozwól mi Twe męki śpiewać*, s. 82.

⁵⁶ ŚK, *Rozmyślajmy dziś wierni chrześcijanie*, s. 83.

⁵⁷ ŚK, *Wisi na krzyżu*, s. 86.

⁵⁸ ŚK, *Krzyżu święty nade wszystko*, s. 69.

⁵⁹ *Wspólna deklaracja w sprawie nauki o usprawiedliwieniu*, w: S. C. Napiórkowski, *Bóg łaskawy. Nad Wspólną deklaracją w sprawie nauki o usprawiedliwieniu*, Kraków 2001, nr 37, s. 107.

⁶⁰ ŚK, *Płaczcie Anieli*, s. 78.

strofie poprzez kontrast pojawia się płacz oraz wesele. Płacz symbolizuje łączność w cierpieniu i wdzięczność człowieka za udział w owocach misterium paschalnego. Chrześcijańska radość płynie z nadziei zmartwychwstania, otrzymanej przez człowieka na chrzcie świętym, dzięki łasce wiary.

Człowiek, stając wobec tajemnicy Boga, obdarowany łaską rozpoznaje samego siebie, swoje słabości i grzeszność. Taki obraz zawiera treść siódmej zwrotki pieśni *Placz, płacz kto żyw*: „Lecz widząc stąd nasz wielki błąd, to przed Tobą stanowim; / Że już dla miłości Twojej grzechów nie ponowim”⁶¹.

Istota ludzka przyznaje się do błędu; staje zatem wobec Boga i składa obietnicę poprawy i nawrócenia. Owa obietnica życia bez grzechu stanowi zasługę. W tych słowach widoczne jest pierwszeństwo Bożej łaski oraz współpraca człowieka z darem Bożym, która jest wymagana w osiągnięciu usprawiedliwienia, także w postaci czynienia dobra⁶², w tym wypadku w postaci odwrócenia się od złego.

Człowiek podejmuje działanie i w ostatecznym rozrachunku oddaje się całkowicie Bogu. To wydarzenie przedstawia ostatnia zwrotka cytowanej wyżej pieśni. Ósma strofa wyraża następującą treść: „W ostatku tak, na zgody znak, o Jezu między nami, / Podpiszem się Tobie dziś: Ty Krwią, a my łzami!”⁶³.

Słowa piątej zwrotki pieśni *Wisi na krzyżu* pouczają o potrzebie łaski w istnieniu ludzkiej zasługi: „Więc się poprawię, Ty łaski dodaj, / Życie świętego dobry sposób podaj. / Ach, ach, tu kres złości moich / Przy nogach przybitych Twoich”⁶⁴. Człowiek wyraża chęć poprawy, ale potrzebna jest w tym Boża łaska. Już błaganie o chęć poprawy jest Bożym natchnieniem skierowanym w stronę człowieka. Od początku widoczna jest nadprzyrodzona inicjatywa, dlatego żadne stworzenie nie jest w stanie sobie wysłużyć pierwszej łaski, która zapoczątkowuje nawrócenie, przebaczenie i usprawiedliwienie⁶⁵. Powyższe błaganie człowieka o łaskę jest prawdziwą chrześcijańską modlitwą, która „wyraża potrzebę łaski dla czynów zasługujących”⁶⁶ oraz owocuje w powołaniu i dążeniu człowieka do świętości. Zatem czyny ludzkie, które stanowią zasługi w drodze do usprawiedliwienia, są „wyrazem miłości Boga do człowieka i Jego miłosierdzia okazywanego człowiekowi”⁶⁷.

Okres wielkopostny jest szczególnym czasem nawrócenia, w którym Kościół wzywa do wyczerpanej modlitwy, ofiarnych wyrzeczeń i hojnej jałmużny, ponieważ pokuta opiera się na rzeczywistości chrztu. Stała się znakiem sakramentalnym dla tych, którzy po chrzcie upadają pod ciężarem grzechów, stąd

⁶¹ ŚK, *Placz, płacz kto żyw*, s. 80.

⁶² Por. C. S. Bartnik, dz. cyt., s. 518.

⁶³ ŚK, *Placz, płacz kto żyw*, s. 80.

⁶⁴ ŚK, *Wisi na krzyżu*, s. 87.

⁶⁵ Por. KKK 2010.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Kraków 2005, s. 33.

jest ona misterium właściwym omawianemu okresowi liturgicznemu⁶⁸. Chrześcijańska pokuta przyjmuje charakter dobrego czynu, który stanowi zasługę, a jest powodowana niezasłużonym darem Bożej łaski.

Temat pokuty podejmuje pieśń przewidziana na Środę Popielcową *Posypmy głowy popiołem*. Każda z sześciu zwrotek rozpoczyna się tytułowymi słowami. Szczególne wezwanie podejmuje ostatnia strofa: „Posypmy głowy popiołem, / Z Chrystusem nieśmy krzyż społem, / Abyśmy z nim zmartwychwstali / I hymn Mu chwały śpiewali”⁶⁹.

Czynem zasługującym na usprawiedliwienie, które można odczytać z tych słów jest doświadczenie pokuty oraz udział w naśladowaniu Chrystusowego krzyża – drogi do wieczności. Szczególny wymiar pokuty w pieśni niesie obraz popiołu, którym Kościół posypuje głowy wiernych podczas nabożeństw Środy Popielcowej, przypominając człowiekowi istotną egzystencjalną prawdę: „Pamiętaj! Prochem jesteś i w proch się obrócisz”⁷⁰.

W symbolice biblijnej popiół ma wiele znaczeń. Jest wyraźnym obrazem całkowitego zniszczenia, także przemijania, słabości i pustki, jednak najbardziej znanym biblijnym znaczeniem obrazu popiołu jest pokuta⁷¹. W drugiej zwrotce cytowanej pieśni pojawia się wezwanie: „Posypmy głowy popiołem, / Grzmi niebo głosem surowym: / Pokutę czyńcie za grzechy, / Na stronę teraz uciechy”⁷².

Powyższe wezwanie Kościoła do czynienia pokuty za grzechy jest związane z pierwszym zawołaniem Chrystusa rozpoczynającego publiczną działalność: „Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię” (Mk 1,15). To zawołanie Pana także pojawia się podczas obrzędu posypania głów popiołem w dniu rozpoczynającym okres Wielkiego Postu. Owo nawracanie się jest także uczynkiem zasługującym na usprawiedliwienie, ponieważ jest odpowiedzią wiary na uprzednie wezwanie samego Boga. Człowiek odpowiada Bogu podjęciem wysiłku zmiany postawy swojego życia. Popiół związany ze zniszczeniem i także cierpieniem czyni pokutę wyraźnym symbolem ludzkiej śmiertelności i w konsekwencji konieczności ukorzenia się wobec Boga⁷³. Pokuta jest tu także tą właściwą, дарowaną przez Boga postawą człowieka, która stanowi konfrontację w postawie myśli i czynów wobec grzechów i obejmuje dwa wymiary: odwrócenia się od grzechu oraz zwrócenie się do tego, czego oczekuje sam Bóg⁷⁴.

W części pieśni przygodnych *Śpiewnika kościelnego* jest zamieszczona modlitwa pokutującego chrześcijanina *Strasznego Majestatu Panie*. Pieśń ta jest świadomym lamentem grzesznego człowieka, który wyznaje swoją nie-

⁶⁸ Por. A. Bergamini, *Chrystus – Światłem Kościoła. Rok liturgiczny*, Kraków 2003, s. 202.

⁶⁹ ŚK, *Posypmy głowy popiołem*, s. 81.

⁷⁰ Mszał Rzymski, *Liturgia Środy Popielcowej*, s. 63.

⁷¹ Por. L. Ryken, J. C. Wilhoit, *Słownik symboliki biblijnej*, Warszawa 2003, s. 739.

⁷² ŚK, *Posypmy głowy popiołem*, s. 81.

⁷³ Por. L. Ryken, J. C. Wilhoit, dz. cyt., s. 739.

⁷⁴ Por. H. Vorgrimler, *Nowy leksykon teologiczny*, Warszawa 2005, s. 273-274.

godność wobec świętości Stwórcy. Wyrazem ludzkiej słabości są słowa pierwszej zwrotki: „Strasznego Majestatu Panie! / Za me grzechy płakać łez nie stanie! / Jam stworzenie Twe wyrodne, / Świętych oczu Twych niegodne, / Twój Majestat nieskończony, / Przed którym kłękają trony, / Obraziłem”⁷⁵.

Słowa tej strofy, jak i pozostałych, są uniżeniem się człowieka przed wielkością Boga. Przez całość siedmiostrofowej pieśni przewija się nadzieja na otrzymanie odpuszczenia grzechów, ponieważ do natury pokuty należy „odrzuć grzechu jako zniewagi Boga”⁷⁶.

Szczególną wymowę ma ostatnia zwrotka pieśni, która niesie ogrom ufności i nadziei na życie w Bogu: „Jakoż ufam, że grzech mój wyznany / Przez najświętsze, Jezu, Twoje rany, / Z Twojej dobroci zgładzisz wiecznie, / Gdy za niego, ach, serdecznie / Płakać będę w wielkim wstydem, / Mówiąc kornie wraz z Dawidem: ach, zgrzeszyłem”⁷⁷.

Słowa powyższe zwracają uwagę na pierwszeństwo zasługi Chrystusa oraz Jego wielką miłość. W tych słowach pieśni zasługą grzesznika staje się szczere wyznanie grzechów oraz ufne zwrócenie do Jezusa, gdyż to krzyżowa ofiara Odkupiciela i Jego najświętsze rany, gładzą winy, przez co ludzkość dostępuje usprawiedliwienia. W kontekście przykazania kościelnego o corocznej spowiedzi widoczny jest tu również sakramentalny wymiar pokuty, w którym człowiek doświadcza odpuszczenia grzechów: „w sakramencie tym każdy człowiek może w sposób szczególnie doświadczyć miłosierdzia, czyli tej miłości, która jest potężniejsza niż grzech”⁷⁸.

Pokuta jest także tematem pieśni *Bądź mi litościw*, polskiego przekładu Psalmu 50. Ten tekst jest najwyraźniejszym obrazem stanu uczuć i duszy grzesznika. Pokazuje, że okazanie autentycznej skruchy dostarcza doświadczenia przebaczenia i pojednania z Bogiem, za którym idzie decyzja zmiany postępowania⁷⁹. Zatem zasługą staje się skrucha, która prowadzi do poszukiwania oczyszczenia, gdzie człowiek odwraca się od złego i rozpoczyna współpracę z łaską nawrócenia. Obraz ten przedstawia ostatnia zwrotka pieśni: „Ofiara Bogu: żalem zdjęta dusza, / Serce skruszone i upokorzone, / To do litości najprędzej Go wzrusza, / Te dary miłe, przed Nim położone”⁸⁰.

W słowach tych widoczny jest żal, skrucha i upokorzenie, które powodują w Bogu litość wobec człowieka. Taka postawa człowieka stanowi zasługę prowadzącą do usprawiedliwienia grzesznika. Jest ważna i potrzebna, gdyż słaby człowiek często upada pod ciężarem grzechu, mimo iż jest usprawiedliwiony z wiary, która ma swoje źródło w sakramencie chrztu. Jednak poruszony

⁷⁵ ŚK, *Strasznego Majestatu Panie*, s. 345.

⁷⁶ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, Poznań 2002, nr 109.

⁷⁷ ŚK, *Strasznego Majestatu Panie*, s. 346.

⁷⁸ Jan Paweł II, Encyklika *Dives in Misericordia*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, nr 13.

⁷⁹ Por. L. Ryken, J. C. Wilhoit, dz. cyt., s. 729.

⁸⁰ ŚK, *Bądź mi litościw*, s. 357.

Bożą łaską, wsłuchując się na nowo w słowo Boże oraz wyznając swoje grzechy, ma udział w Bożym życiu⁸¹. By to osiągnąć potrzebna jest współpraca z Bożym wezwaniem do nawrócenia. Poddanie się Bożej woli i wykonanie dzieła jest ludzką zasługą w drodze do pełni usprawiedliwienia, którego kresem jest wieczne zbawienie.

Uczestnictwo w misji ewangelizacyjnej jako konsekwencja pojednania

Człowiek pojednany z Bogiem, który przez chrzest oddaje się Bogu, zostaje powołany do uczestnictwa w misji ewangelizacji, którą to Chrystus powierzył swoim Apostołom, a przez nich wszystkim ludziom żyjącym w Chrystusie. Przed swoim wniebowstąpieniem Pan, zakładając Kościół, polecił swoim uczniom: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem” (Mt 28,19-20). Mocą tak wyraźnego nakazu Pana Kościół ma obowiązek głoszenia wiary w Chrystusa i Jego zbawienie⁸².

Wypełnienie wołania Chrystusa jest podstawowym obowiązkiem Bożego Ludu⁸³, aby „słowo Pańskie szerzyło się i rozślawiało” (2 Tes 3,1). Istotą rozpowszechniania Dobrej Nowiny Chrystusa jest szeroko pojęte świadectwo. Pierwszym i najważniejszym są spisane pod natchnieniem Ducha Bożego Ewangelie, które dają świadectwo o życiu i nauczaniu Odkupiciela⁸⁴. Z nich ludzkość czerpie wiarę, którą swoim życiem potwierdza, dając najwiarygodniejszy dowód Bożej miłości. Św. Jan Paweł II wielokrotnie wzywał świat do oddania swojego życia jednemu Bogu, wołając: „Narody wszystkie, otwórzcie drzwi Chrystusowi”⁸⁵, by wypełniać Jego posłanie. Ten sam Papież wyrażał przekonanie, kontynuując naukę św. Pawła VI, że ewangelizacja stanowi „pierwszą posługę, jaką Kościół może spełnić względem każdego człowieka i całej ludzkości w dzisiejszym świecie”⁸⁶. Św. Jan Paweł II nauczał, że misje odnawiają Kościół oraz wzmacniają wiarę i chrześcijańską tożsamość⁸⁷, wskazując na wiarę, która „umacnia się, gdy jest przekazywana”⁸⁸.

Wołanie Chrystusa i założonego przez Niego Kościoła jest również obecne w pieśniach liturgicznych. Szczególnym okresem w ciągu roku liturgicznego jest czas Wielkiego Postu, w którym Kościół słowami Chrystusa wzywa świat

⁸¹ Por. L. Nadolski, *Wspólna deklaracja w sprawie nauki o usprawiedliwieniu*, w: *Forum teologiczne*, red. W. Nowak, M. Machinek, Olsztyn 2000, nr 1, s. 107.

⁸² Por. Sobór Watykański II, Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus*, Poznań 2002, nr 5.

⁸³ Por. także nr 35.

⁸⁴ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei verbum*, Poznań 2002, nr 18.

⁸⁵ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris missio*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, nr 3, (dalej: RMis).

⁸⁶ RMis 2.

⁸⁷ Por. tamże.

⁸⁸ Tamże.

do nawrócenia i wiary w Dobrą Nowinę: „Czas się wypełnił i bliskie jest Królestwo Boże. Nawracajcie się i wierźcie w Ewangelię!” (Mk 1,15). By głosić Chrystusową naukę, w pierwszej kolejności potrzebna jest zmiana swojego postępowania, czyli nawrócenie się, które jest zaprzestaniem czynienia zła. Tę prawdę wyraża *Wielkopostna pieśń mszalna* w części na pożegnanie. Ostatnia zwrotka mówi: „Niechaj łaska Twoja Panie, / Z nami zawsze pozostanie, / Byśmy grzechów unikali, / Tobie chwały przysparzali”⁸⁹. W tych słowach widoczny jest wzór dobrego człowieka – świadka Zbawiciela. Człowiek, który przez wytrwałność w dobrym, bez grzechu, dzięki Bożej łasce może głosić chwałę Boga. Obraz ten wyśpiewywany na zakończenie celebracji eucharystycznej pokazuje człowiekowi, że nie trzeba wzniosłych czynów, by głosić dzieło Ewangelii, wystarczy unikać zła i grzechów. Ostatnie słowa utworu są wyraźnym wezwaniem Kościoła skierowanym do wiernych, by umocnieni słowem Bożym i Eucharystią głosili światu Boże orędzie zbawienia, ponieważ „wspólnota wierzących wezwana jest do wspaniałomyślnego, wielkodusznego kształtowania chwały Bożej i dziękczynienia, to znaczy dawania Bogu tego, co ma najcenniejszego i najpiękniejszego”⁹⁰.

Jednym ze współczesnych warunków skutecznej ewangelizacji jest wiara wyrażająca się w miłości Boga. Element tego kryterium znajduje się w ostatniej strofie pieśni *Wisi na krzyżu*. W siódmej zwrotce znajdujemy oświadczenie: „Rozbrat ci, świecie, dziś wypowiadam, / Z grzechów się swoich szczerze wypowiadam. / Ach, ach, serdecznie żałuję, / Bo Cię, Boże mój, miłuję”⁹¹.

Radykalizm wiary wyraźnie jest widoczny w wyrażeniu wypowiedzenia rozbratu wobec świata, by pojednać się z Bogiem. Współczesny świat, podlegający procesom sekularyzacji, relatywizmu i odchodzenia od wartości chrześcijańskich, potrzebuje autentycznych świadków codzienności, a przecież każdy chrześcijanin winien być świadkiem Pana w takich warunkach, w jakich przychodzi mu żyć⁹². Wobec współczesnego osłabienia zapału misyjnego odwołał się św. Jan Paweł II, przypominając, że Kościół otrzymał od Chrystusa nakaz głoszenia słowa Bożego wszystkim narodom oraz potwierdza biblijną prawdę, że imieniem, przez które człowiek może dostąpić zbawienia jest imię Jezusa Chrystusa⁹³. Czasami trzeba powrócić do źródeł i zaczerpnąć z historii, która niesie w sobie sukces misji chrześcijańskiej dzięki kilku istotnym elementom: czystości wiary, jej zrozumiałości oraz wymiaru moralnego chrześci-

⁸⁹ ŚK, *Wielkopostna pieśń mszalna*, s. 60.

⁹⁰ S. Ropiak, *Śpiew liturgiczny wyrazem piękna celebracji eucharystycznej i dopełnieniem doksologii*, w: *Misterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm. Encyklika Jana Pawła II Ecclesia de Eucharistia*, red. W. Nowak, dz. cyt., s. 138.

⁹¹ ŚK, *Wisi na krzyżu*, s. 87.

⁹² Por. S. Józwiak, *Radykalizm wiary warunkiem skutecznej ewangelizacji*, w: *Forum teologiczne*, red. W. Nowak, Olsztyn 2001, nr 2, s. 101-102.

⁹³ Por. RMis 5.

jaństwa⁹⁴. Współczesnym świadkiem może i powinien być każdy chrześcijanin, który praktykuje duchowe ubóstwo rozumiane jako oddanie się Bożej woli. Jest przejściem z religijnego egocentryzmu ku teocentryzmowi⁹⁵. Stąd obraz pieśni ukazuje człowieka radykalnie sprzeciwiającemu się modzie tego świata i realizującego pragnienie pojednania się z Bogiem w sakramencie pokuty, żałując szczerze za wszelkie zło.

Ewangelizacja pozbawiona głębokiego życia wewnętrznego staje się bezowocna⁹⁶, dlatego dziś „trzeba wzbudzić nowy zapal świętości”⁹⁷, a świętość, do której powołani są wszyscy ludzie, jest ściśle związana z powszechnym powołaniem do działalności misyjnej⁹⁸. Podstawowym zaś przesłaniem i niezbędnym warunkiem w realizacji zbawczej misji Kościoła jest świętość⁹⁹. Pierwszym krokiem w realizacji świętości jest sakramentalne pojednanie się z Bogiem, do którego wzywają w swojej treści pieśni wielkopostne.

Wyjątkowym gestem w misji ewangelizacji jest przebaczenie, do którego wzywał sam Chrystus, w sposób szczególny w obrazie przypowieści o synu marnotrawnym (por. Łk 15,11-32). Temat przebaczenia oraz szczególnej obecności znaku krzyża w życiu człowieka przedstawia pieśń *W krzyżu cierpienie*, która w ostatniej czwartej zwrotce zawiera następującą treść: „Gdy Cię skrzywdzono, albo zraniono, / Lub serce czyjeś zawiodło: / O, nie rozpaczaj, módl się, przebaczaj, / Krzyż niech Ci stanie za godło”¹⁰⁰.

Obok przebaczenia pieśń wskazuje na krzyż Pana, nazywając go godłem. Misja ewangelizacji potrzebuje umiejętności przebaczenia, ale także prostych środków i ufności w Boże natchnienia. Największą operatywność apostolską mogą zapewnić środki ubogie, które naznaczone znamieniem znaku zbawienia – krzyżem, odkrywają paradoks dynamizmu wiary: im są bardziej ogołoczone, tym większy przynoszą owoc¹⁰¹. Ten dynamizm widoczny jest w słowach cytowanej strofy. Ukazuje ona ukryty wymiar misji ewangelizacyjnej, której owoce przynoszą ludzie ci najbardziej ukryci, ale wielcy wiarą w Boga, ponieważ Bóg „często w słabości świadków objawia moc Ewangelii”¹⁰². Do istoty takiego świadectwa należy życie skryte w Bogu, połączone z ofiarą, które każ-

⁹⁴ Por. *Bóg i świat. Wiara i życie w dzisiejszych czasach. Z Kardynałem Josephem Ratzingerem rozmawia Peter Seewald*, Kraków 2005, s. 344.

⁹⁵ Por. S. Józwiak, dz. cyt., s. 101-102.

⁹⁶ Por. tamże, s. 101.

⁹⁷ RMis 90.

⁹⁸ Por. tamże.

⁹⁹ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici*, w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, nr 17.

¹⁰⁰ ŚK, *W krzyżu cierpienie*, s. 349.

¹⁰¹ Por. S. Józwiak, dz. cyt., s. 113.

¹⁰² Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, Poznań 2002, nr 76.

dego dnia, mimo trudu i cierpienia jest oddawane Bogu, a skuteczność takiej formy jest zależna od wypełnienia Bożej woli¹⁰³.

Misja głoszenia Ewangelii jest ważna przede wszystkim ze względu na ofiarę, jaką Chrystus złożył na drzewie krzyża za całą ludzkość z siebie samego. Przez Jego wydarzenia paschalne świat otrzymał dar odkupienia i ten dar, który niesie orędzie ewangeliczne, należy jest każdemu człowiekowi, bo po to Chrystus umarł i zmartwychwstał, aby człowiek był zbawiony. Tę prawdę przedstawiają słowa ostatniej (7) zwrotki pieśni *O duszo wszelka nabożna*: „Przeto grzechu się wystrzegaj, / O łaskę skrzętnie zabiegaj, / Aby Krew Chrystusa Pana / Nie była darmo wylana”¹⁰⁴.

Powyższe słowa wskazują na znak świętości człowieka w drodze do zbawienia. Znajduje się tu treść, która wskazuje na to, by orędzie Dobrej Nowiny było rozprzestrzeniane na cały świat, by ta misja była kontynuowana, by dzieło Chrystusa nie było zmarnowane. Dzieje współczesnego świata pokazują, że misja głoszenia Ewangelii jest potrzeba i coraz bardziej pilna szczególnie wobec regionów i kultur dawnej tradycji chrześcijańskiej. Tę świadomość Jan Paweł II uznał za szczególnie ważny i oryginalny wkład w dzieło nowej ewangelizacji¹⁰⁵. Potrzeba nowej ewangelizacji wzywa również słowami św. papieża Polaka do tego, aby „coraz głębiej poznawać obszary prawdy, dobra i piękna, które otwiera przed nami słowo Boże”¹⁰⁶.

W uczestnictwie człowieka w dziele ewangelizacji potrzebna jest Boża łaska, o którą człowiek zabiegał w wyżej cytowanej pieśni. Człowiek powołany i posłany do głoszenia wobec świata miłości Odkupiciela prosi o moc, by to dzieło trwało. Znamiona takiego błagania zawiera pieśń *Pozwól mi Twe męki śpiewać*, która w swojej pierwszej zwrotce przedstawia słowa tytułowe: „Pozwól mi Twe męki śpiewać / I z czułością ubolewać. / O Baranku bez skazy, który gładzisz me skazy!”¹⁰⁷.

Słowa tytułu pieśni wskazują na jej wymiar apostołski, który polega na głoszeniu Chrystusa Umęczonego, Ukrzyżowanego, ale nade wszystko Zmartwychwstałego. Śpiew jest również wyrazem misji ewangelizacyjnej. Śpiew psalmów, hymnów i pieśni był znakiem oczekiwania na przyjście Pana, a w starochrześcijańskich czasach znane było przysłowie: „kto dobrze śpiewa, podwójnie się modli”¹⁰⁸.

Wyjątkową osobą w dziele i historii zbawienia była i jest Matka Pana, która przez swoją wytrwałość w najcięższych chwilach męki swojego Syna dała przykład prawdziwej i żarliwej wiary. Dlatego też stała się główną patron-

¹⁰³ Por. S. Józwiak, dz. cyt., s. 113.

¹⁰⁴ ŚK, *O duszo wszelka nabożna*, s. 75.

¹⁰⁵ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Fides et Ratio*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1996, nr 103.

¹⁰⁶ Tamże.

¹⁰⁷ ŚK, *Pozwól mi Twe męki śpiewać*, s. 81.

¹⁰⁸ *Nowe ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*. Z trzeciego wydania Mszału Rzymskiego (Rzym 2002), Poznań 2004, nr 39.

ką misji głoszenia Słowa w świecie. Również jedna z pieśni wielkopostnych przedstawia obraz Maryi, Matki Bolesnej, która wiernie wypełniła Bożą wolę i wytrwała w wierze jako jedyna do końca w czasie męki i śmierci Chrystusa. W trzeciej strofie utworu *Kto jest służką Matki świętej* znajdują się następujące słowa: „Widząc, że Go już biczują, rzewnie płakała; / Cierniem głowę koronują, ile przeżyła, / Gdy na to z żalem patrzała, / Woli Bożej serce dała, jej wierną była”¹⁰⁹.

Tekst tej zwrotki przedstawia Maryję jako współcierpiącą ze swym Synem. Jej cierpienie było wypełnieniem Bożej woli, której wiernie się poddała do końca, nawet „wówczas, gdy Uczniowie uciekną, Ona pozostanie u stóp krzyża”¹¹⁰ i właśnie Ona „stała się faktycznie Matką wszystkich wierzących”¹¹¹. U stóp krzyża Maryja zgodziła się na ofiarę swego Syna, na Jego wyniszczenie. To była ostateczna próba wiary Bogarodzicy¹¹², która była „najgłębszą w dziejach człowieka kenozą wiary”¹¹³. Najświętsza Matka Chrystusa, ustanowiona patronką misji ewangelizacji przez swój udział w męce Chrystusa, daje ludziom przykład wytrwałej wiary, która jest podstawą w ciągłym głoszeniu Ewangelii. Jej przykład i mocna wiara narodów w Jej wstawiennictwo także mają swój udział w głoszeniu Dobrej Nowiny. „Do Jej matczynej dobroci, do Jej czystości i dziewiczego piękna odwołują się ludzie wszystkich czasów i ze wszystkich stron świata ze swymi potrzebami i nadziejami, ze swymi radościami i cierpieniami, w ich samotności, jak również w doświadczeniach życia wspólnotowego. Zawsze doświadczają Jej dobroci, Jej niewyczerpanej miłości, która wypływa z głębi Jej serca”¹¹⁴. Ta wielka miłość i kult maryjny stanowi dowód trwania i rozszerzania się Bożego słowa na całym świecie. I chociaż są jeszcze na świecie ludzie, którzy nie znają Chrystusa, to widoczny jest w ostatnim czasie zryw młodego pokolenia do tego, by nieść w każde miejsce Chrystusa Zmartwychwstałego i Jego zbawcze orędzie.

Podsumowanie

Na podstawie powyższych analiz został przedstawiony obraz człowieka pojednanego z Bogiem, który dostępuje daru usprawiedliwienia mocą łaski Bożej. Jest to dar niezasłużony, ale dający człowiekowi możliwość uczestniczenia w Bożym życiu w wieczności. Usprawiedliwienie jest darowaniem człowiekowi jego grzechów, które dokonało się mocą krzyżowej ofiary Jezusa Chrystusa, który oddał samego siebie dla zbawienia człowieka. Najcenniejszą zasługą jest Boża łaska, która wyprzedza dzieło człowieka, jednak za Bożym

¹⁰⁹ ŚK, *Kto jest służką Matki świętej*, s. 70.

¹¹⁰ Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, Kraków 2006, nr 41, (dalej: DCE).

¹¹¹ Tamże nr 42.

¹¹² Por. A. Dulles, *Blask wiary. Wizja teologiczna Jana Pawła II*, Kraków 2003, s. 82.

¹¹³ Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris Mater*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, nr 18.

¹¹⁴ DCE 42.

natchnieniem człowiek ma możliwość przez swoje dobre uczynki, mocą prawdziwej wiary, wysłużyć łaskę zbawienia.

Nasuujące się wnioski uzyskano na podstawie analizy treści pieśni wielkopostnych zaczerpniętych z XXXVI wydania *Śpiewnika kościelnego* księdza J. Siedleckiego pod redakcją księdza K. Mrowca. Zgodnie z zasadą: *Lex orandi statuat legem credendi* przebadane pieśni okresu Wielkiego Postu – stanowiące modlitwę w pobożności ludowej – są źródłem do ukazania głównych tematów teologicznych, które katolicy śpiewają i wyznają.

Treściami najczęściej podejmowanymi w tym opracowaniu były: pojednanie, usprawiedliwienie i ewangeliczne życie. Zagadnienia były i są do dziś poruszane przez Urząd Nauczycielski Kościoła. Ze względu na wyżej opracowany temat, szczególnymi wydarzeniami w dziejach Kościoła były Sobory Trydencki (1545-1563), oraz Watykański II (1962-1965), gdyż bezpośrednio wpłynęły na repertuar i treść przebadanych przez nas pieśni liturgicznych.

Kwestie pojednania i usprawiedliwienia, które zostały wydobyte z pieśni znajdują swoje źródło w tekstach Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu oraz wyrastają z katolickiej teologii dogmatycznej i fundamentalnej.

W podsumowaniu można wskazać na utrwalone prawdy wiary wyrażane w wielkopostnym śpiewie. Streścić je można w poniższych zdaniach. Usprawiedliwienie grzesznego człowieka dokonało się w paschalnym wydarzeniu Jezusa Chrystusa, który umarł i zmartwychwstał z miłości do ludzkości, by wybawić ją od niewoli zła, grzechu i śmierci. Człowiek ma dostęp do łaski usprawiedliwienia mocą dzieła Chrystusa i wiary w Jego Imię. Z tego czerpie człowiek, który przez dobre czyny dąży do wiecznego życia. Zasluga chociaż jest dziełem człowieka pochodzi ostatecznie z Bożej łaski, której działanie jest pierwotne i dokonuje się z Bożego natchnienia. Z Bożej łaski człowiek zostaje także włączony w misję głoszenia Dobrej Nowiny o zbawieniu, ponieważ wolą Boga jest by wszyscy zostali odkupieni.

Selected Aspects of the Reconciliation of Man with God according to the Lent Songs from Siedlecki's Songbook

Summary

The elaboration is an analysis of the contents taken from the songs of Lent included in the 36th edition of the *Church Songbook* by priest J. Siedlecki. *The Church Songbook* which in this publication was one of the main sources, is the most widespread collection of liturgical songs in Polish folk piety. The subject of the work pointed to the interpretations of the songs of Lent, which in the *Church Songbook* are a significant part, which indicates the large wealth of works devoted to this period during the church year.

The main issues addressed in this study were reconciliation and justification. These topics, which find their source in the texts of the Holy Bible, deal in particular with the fields of dogmatic and fundamental theology. The issue of justifying a sinful man has been portrayed. The justification took place in the Paschal event of Jesus Christ, who died and rose again to save mankind from the slavery of evil, sin and death. Man has access to grace of justification by the power of Christ's work and faith in his name. In this God's life, a man who does good deeds also deserves eternal life. The merit, although it is the work of man, ultimately comes from God's grace, whose action is primary and takes place out of God's inspiration. From God's grace, man is also included in the mission of proclaiming the Gospel, because it is God's will that all be redeemed.

Key words: reconciliation, songbook, Lent.

Bibliografia

- Bartnik C. S., *Dogmatyka katolicka*, t. 1-2, Lublin 1999-2003.
- Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, Kraków 2006.
- Bergamini A., *Chrystus – Światłem Kościoła. Rok liturgiczny*, Kraków 2003.
- Bóg i świat. Wiara i życie w dzisiejszych czasach. Z Kardynałem Josephem Ratzingerem rozmawia Peter Seewald*, Kraków 2005.
- Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, opr. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1988.
- Dulles A., *Blask wiary. Wizja teologiczna Jana Pawła II*, Kraków 2003.
- Grossi V., Sesboue B., *Łaska i usprawiedliwienie: od Soboru Trydenckiego do epoki współczesnej*, w: *Historia dogmatów*, red. B. Sesboue, Kraków 2001, s. 281-320.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici*, w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 269-377.
- Jan Paweł II, Encyklika *Dives in misericordia*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 57-99.
- Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1996, s. 641-752.
- Jan Paweł II, Encyklika *Fides et Ratio*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1996.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris Mater*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 259-317.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris missio*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 379-460.
- Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Kraków 2005.
- Józwiak S., *Radykalizm wiary warunkiem skutecznej ewangelizacji*, w: *Forum teologiczne*, red. W. Nowak, Olsztyn 2001, nr 2, s. 101-116.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 2002.
- Kijas Z. J., *Początki świata i człowieka*, red. J. Żelazny, Kraków 2004.
- Kompendium Katechizmu Kościoła katolickiego*, Kielce 2005.
- Kopeć J. J., *Bogarodzica w kulturze polskiej XVI wieku*, Lublin 1997.
- Kraus G., *Nauka o łasce – zbawienie jako łaska*, red. W. Beinert, Kraków 1999.
- Leksykon teologii fundamentalnej*, red. M Rusecki, Lublin-Kraków 2002.
- Mastej J., *Problematyka wiary w deklaracji Dominus Iesus*, w: *Wokół deklaracji Dominus Iesus*, red. M Rusecki, Lublin 2001, s. 169-186.

- Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986.
- Nadolski L., *Wspólna deklaracja w sprawie nauki o usprawiedliwieniu*, w: *Forum teologiczne*, red. W. Nowak, M. Machinek, Olsztyn 2000, nr 1, s. 105-113.
- Nowe ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego. Z trzeciego wydania Mszału Rzymskiego* (Rzym 2002), Poznań 2004.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* w przekładzie z języków oryginalnych. Opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich, wyd. trzecie poprawione, Poznań-Warszawa 1982.
- Ravasi G., *Apokalipsa*, Kielce 2002.
- Ropiak S., *Śpiew liturgiczny wyrazem piękna celebracji eucharystycznej i dopełnieniem doksolonii*, w: *Mysterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm. Encyklika Jana Pawła II Ecclesia de Eucharistia*, red. W. Nowak.
- Rusecki M., *Tło i okoliczności powstania deklaracji Dominus Iesus*, w: *Wokół deklaracji Dominus Iesus*, red. tenże, Lublin 2001, s. 35-56.
- Ryken L., Wilhoit J. C., *Słownik symboliki biblijnej*, Warszawa 2003.
- Santorski A., *Prawdy wiary katolickiej. Jak je rozumieć?*, w: *Catechetica*, red A. Tuleja, Warszawa 2005.
- Sesboue B., *Wierzę. Wezwanie do wiary katolickiej dla kobiet i mężczyzn XXI wieku*, Warszawa-Poznań 2000.
- Siedlecki J., *Śpiewnik kościelny*, wydanie XXXVI zmienione, red. K. Mrowiec, Opole 1980.
- Sobór Watykański II, Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus*, tekst polski, Poznań 2002, s. 433-474.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei verbum*, tekst polski, Poznań 2002, s. 350-362.
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, tekst polski, Poznań 2002.
- Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, tekst polski, Poznań 2002, s. 48-77.
- Vorglimler H., *Nowy leksykon teologiczny*, Warszawa 2005.
- Wspólna deklaracja w sprawie nauki o usprawiedliwieniu*, w: S. C. Napiórkowski, *Bóg łaskawy. Nad Wspólną deklaracją w sprawie nauki o usprawiedliwieniu*, Kraków 2001, s. 93-109.